Termeni religioşi de origine slavă în Documente privitoare la istoria oraşului Iaşi

Ionela ENE

L'article relève quelques particularités lexicales des Documents concernant l'histoire de la ville de Iassy, édités par I. Caproşu, en se rapportant aux termes religieux d'origine slave qui apparaissent dans ces textes. On mentionne les mots qui ont une plus grande fréquence dans les textes étudiés, qui leur sont spécifiques on qui peuvent constituer le sujet de quelques discussions d'ordre lexical, de sorte qu'on puisse formuler des conclusions relatives aux traits caractéristiques de la langue roumaine du XVII ème siècle, relevées par l'étude des textes discutés. L'auteur a visé seulement les documents du XVII ème siècle écrits en roumain.

Problema terminologiei religioase[1], mai ales a celei creştine, din limba română, a fost discutată deseori, ea regăsindu-se în numeroase lucrări generale despre istoria poporului român şi a limbii române[2]. Această chestiune este în general rezolvată, fiind demonstrat faptul că în limba română, pe lîngă termenii de origine latină (*biserică*, *botez*, *cruce*, *Dumnezeu*, *rugăciune*), referitori la religia creştină, au pătruns şi termeni provenind din vechea slavă bisericească, începînd din secolele al IX-lea - al X-lea, cînd se răspîndeşte creştinismul în limba slavă, în sud-estul şi răsăritul Europei. Aceşti termeni denumesc noţiuni fundamentale ale cultului creştin, se referă la ierarhia bisericească, la biserică şi la obiectele de cult, la practici religioase, la viaţa spirituală a omului şi la noţiuni înrudite.

Întrucît slavona a avut un rol important în practica religioasă şi în cultura feudală a ţărilor româneşti atît în secolul al XVI-lea, cît şi mai tîrziu, în secolul al XVII-lea şi începutul secolului al XVIII-lea, era firesc „ca o mare parte a lexicului slav de specialitate, care era cunoscut nu numai de slujitorii bisericii, ci în bună măsură şi de poporul simplu, să fie păstrat la transpunerea cărţilor «sfinte» în limba românească" (Mihăilă *Împrumuturi*, p. 145). Aşa se explică şi faptul că o parte din aceşti termeni şi-au lărgit sfera întrebuinţărilor şi a înţelesului, prin ieşirea lor din cadrul lexicului religios.

[1] În lucrarea de faţă sînt semnalate acele cuvinte care au o frecvenţă mai mare în textele studiate, care sînt specifice actelor de danie sau care pot constitui subiectul unor discuţii de ordin lexical, astfel încît să poată fi formulate nişte concluzii referitoare la caracteristicile limbii din secolul al XVII-lea, oferite de studiul textelor în discuţie.

[2] Vezi capitolul „Creştinismul şi limba" în Şăineanu, 1887: 25-64. Cf. Densusianu *ILR II*, p. 261.

BDD-A55 © 2010 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:59:07 UTC)

În cele ce urmează vom exemplifica cele spuse cu o serie de cuvinte aparţinînd terminologiei religioase, împrumuturi vechi sud-slave în limba română, care apar în *Documente privitoare la istoria oraşului Iaşi.*

Textele care au constituit suportul acestui studiu sînt acte interne din fondurile arhivistice româneşti şi străine privitoare la vatra, hotarul (moşia) şi ocolul tîrgului Iaşi din secolul al XVII-lea, precum şi din documente care nu intră în această categorie, dar care conţin informaţii importante cu privire la istoria oraşului Iaşi. Aceste acte sînt redactate în limba română, fiind scrise de grămătici, pisari şi uricari de cancelarie, de dieci şi logofeţi de vistierie – toţi profesionişti ai scrisului, de unii boieri, de mici slujbaşi domneşti, de slujitori ai bisericii (protopopi, preoţi, diaconi, călugări, dascăli de ţară etc.) şi de orăşeni de diferite categorii profesionale. În aceste condiţii este firesc să apară multe particularităţi de limbă, mai ales de ordin fonetic şi lexical-semantic, de natură să confere scrisului suficientă varietate, dar şi să atragă atenţia celor preocupaţi de istoria limbii române. Documentele consemnează şi un număr mare de toponime şi antroponime care au calitatea de a reflecta limba vorbită în epoca consemnării lor şi chiar, în unele cazuri, în epoci anterioare.

Textele studiate sînt editate cu o acurateţe filologică de Ioan Caproşu şi se află în volumele I, II şi III ale *Documentelor privitoare la istoria oraşului Iaşi.* Autorul, pe lîngă transcrierea, traducerea şi colaţionarea actelor inedite, a verificat după originale sau după cele mai bune fonduri arhivistice păstrate toate documentele publicate anterior, adăugîndu-le caracteristicile arheografice ce le lipseau în vechile ediţii, şi a revizuit toate traducerile din limbi străine pentru a asigura volumului o unitate terminologică în concordanţă cu cerinţele actuale ale medievisticii. Studiul a avut în vedere doar documentele din secolul al XVII-lea scrise în limba română.

I. Termeni care denumesc noţiuni fundamentale ale cultului creştin

I.1. *rai* ‘paradis’(< vsl. *raĭ*), în „...iar carel(e) dintru dînşii, preut sau diiacon, ne va uita pre acela să nu-l ducă Dumn(e)zău Sv(i)nţia Sa la dulceaţa *Raiului*...” (I, 441/500, 1658)[3].

I.2. *sfînt* ‘divin, sacru’(< vsl. *svętŭ*), folosit frecvent şi la feminin. Termenii din familia lexicală a cuvîntului *sfînt* apar, mai des, avînd la iniţială *sv-*[4]. Tendinţa de a introduce forma rostită este frecventă în textele studiate, unde nu lipseşte fonetismul *sf-*: „*sfînta* mănăstire” (I, 104/145, 1615), (III, 40/341, 1692), faţă de „*svînta* mănăstire” (I, 106/147, 1615), (II, 506/453, 1679), „*sfinţiei* sale” (II, 466/423, 1677), faţă de „*svinţii* sale” (II, 357/331, 1671). Cuvîntul „*preaosvinţitul*” (II, 654/573, 1689) apare numai cu fonetismul *sv-*. În textele studiate se observă că termenul *sfînt* este folosit preponderent ca adjectiv şi, indiferent de varianta preferată de scriptor, este întîlnit în sintagme de tipul

[3] Datorită faptului că toate exemplele sînt din DII, în vederea simplificării am renunţat la această precizare la fiecare exemplu. Cifrele din paranteze indică, în ordine, numărul volumului, numărul documentului/pagina şi anul în care a fost scris documentul.

[4] Este posibil ca la unii scriptori şi formele rostite să reproducă modelul slavon. Vezi Gafton, 2001: 81.

BDD-A55 © 2010 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:59:07 UTC)

„*sfînta* mănăstire”[5]. Din aceeaşi familie lexicală face parte şi derivatul *Svetiteli*, întîlnit în textele studiate ori de cîte ori este menţionat numele unei biserici din Iaşi, *Trei Svetiteli*: (III, 152/131, 1699)[6].

I.3. *moaşte* ‘trup sfînt neputrezit’[7] (< vsl. *mošti*), în „...ce-au fost furat din sv(î)nta mănăstire un săcriaş cu multe lucruri, anume o piatră scumpă, şi cu patru rînduri de sv(i)nte *moştii*...” (I, 420/481, 1656); în „...caré au dat el mănăstirei pentru vina lui ce-au fost furat de la sv(î)nta mănăstire un săcriaş cu multe lucruri scumpe, anume: o piiatră scumpă, şi cu patru rînduri de sfinte *moştii*...” (I, 428/487, 1657).

I.4. *Precista* ‘Preacurata’[8] (< vsl. *prěčista*), în „Deci dintr-acéstea din toate s-au scos numai o scoarţă şi o icoană *Pr(e)cistaa*...” (II, 340/312, 1671); în „...să fie blăstămat de Dumnedzău şi de *Precista*...” (II, 551/492, 1681).

I.5. *iad* ‘infern, gheenă’ (< vsl. *ĭadŭ* şi *ad* < gr. αδης) (DER, p. 406. Cf. Mihăilă 1960), în „...iar carel(e) dintru dînşii, preut sau diiacon, ne va uita pre acela să nu-l ducă Dumn(e)zău Sv(i)nţia Sa la dulceaţa Raiului, ce să-l pogoaré la amarul *<I>adului*...” (I, 441/500, 1658). Aceasta este singura atestare a cuvîntului în textele studiate.

I.6. *mucenic* ‘martir ’ (DER, p. 526. Cf. Cihac II, p. 205; Mihăilă 1973: 128) (< sl. bis. sb. *mŭčenikŭ* < sl. *mąčenikŭ*), în „...unde iaste hramul Svîntul Mare *Mucenic* a lui H(risto)s voinic Ghiorghie...” (I, 160/212, 1626). Cuvîntul apare şi cu varianta *măcinic* în „...unde iaste hramul Sv(î)ntului şi Marelui *Măcinic* şi Purtătoriu de Biruinţă a lui H(r)est(os) voinic Gheorghe...” (III, 56/45, 1693) sau cu varianta *măcenic* în „...săborul de la sv(î)nta m(ă)n(ă)stire de la Hlincea, unde iaste hramul Svîntului şi Marelui *Măcenic* Gheorghie...” (III, 32/29, 1692).

II. Termeni care denumesc funcţii bisericeşti

II.1. *vlădică* ‘titlu onorific dat episcopilor’[9] (< rus. *vladyka*; bg. sîrb. *vladika*), în „Şi în tocmala noastră fost-au: *vlădica* Evloghie de Rădăuţi...” (I, 259/342, 1636); folosit la plural în „...la boiari vor mérge sau la *vlădici*...” (I, 353/423, 1649). O singură dată este înregistrată forma de singular *vlădicul* în „...să-l ducă la *vlădicul* său, în care eparhie va fi să-l giudece...” (I, 353/423, 1649). Cuvîntul apare şi într-un toponim: „...am vîndut un loc de prisacă, cu pomet, ce iaste la Poiana *Vlădicăi*[10]...” (II, 198/174, 1668).

---

[5] Folosirea sintagmei „*sfînta mănăstire*” şi nu doar a cuvîntului *mănăstire* poate fi şi o reflectare a evlaviei celor care făceau danii mănăstirilor.

[6] Vezi DER, p. 709, unde sl. *svętŭ* este considerat dubletul lui *sfeti* (var. *sfete*, *sveta*), din sb. *sveti*, bg. *sfet*, cu der. *sfetitel*.

[7] Acesta este sensul în Scriban, p. 823. Vezi şi DER, p. 518, unde este precizat un sens cu o conotaţie laică care nu apare în textele studiate: ‘relicve’.

[8] Scriban, p. 1035. Vezi şi DER, p. 631; Cf. Mihăilă 1960: 145; Cihac II, p. 288. În limbajul popular este folosită sintagma „Maica Precista” sau, simplu, *Precista*, pentru Maica Domnului, calchiat mai tîrziu în *Preacurata*.

[9] Acesta este sensul cu care este folosit în textele studiate, dar vezi şi Scriban, p. 1416, unde se precizează că acest cuvînt are şi sensul de ‘domn’, ‘duce’ (<vsl. *vladyka*).

[10] Poiana Vlădicăi este locul în care domnitorul Alexandru cel Bun, mitropolitul, episcopii şi boierii au întîmpinat moaştele Sfîntului Ioan cel Nou de la Suceava la aducerea lor în Moldova. Mai tîrziu, după cum reiese dintr-un document din 1626, domnitorul Miron Barnovschi a dat încuviinţarea ca acolo să se

BDD-A55 © 2010 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:59:07 UTC)

II.2. *popă* 'preot'(< vsl. *popŭ*, scr. dial. *popa* (Mihăilă 1973: 129, Gafton, 2001: 287-288)), în „…mărturisescu însumi, cu ceastî cu a mea scrisoare, înnaintea părintelui Galation, egumenul de la mănăstire de la Sfetii Sava şi naintea părintelui *popa* Gavriil stareţul…" (I, 104/144, 1615); în „Şi eu, *popa* Vasilie de la besérica lui Danco, am scris, ca s(ă) ştie" (II, 359/333, 1671).

II.3. *stareţ* 'superior al unei mănăstiri' (DER, p. 742) (< vsl. *starĭcĭ*), în „...mărturisescu însumi, cu ceastî cu a mea scrisoare, înnaintea părintelui Galation, egumenul de la mănăstire de la Sfetii Sava şi naintea părintelui popa Gavriil *stareţul*..." (I, 104/144, 1615). Cuvîntul este întîlnit şi în varianta *stariţ* în „Şi la această tocmală s-au prilejit: popa Neculai, şi Dima, grecul, şi Chighiian căpitanul, şi Avramiié *stariţul*..." (II, 611/539, 1685). De asemenea, s-au constatat 4 ocurenţe ale formei de feminin *stariţa* (cu varianta *stareţa*), ca în „Vă facem şt(i)re pentru o cîrşmă ce-ar avea rugătoarele noastre, Anghelina *stariţa*" (III, 115/95, 1696); „...să aibă a lucra sv(i)ntei mănăstiri într-o lună trei dzile la toate trebile sv(i)ntei mănăstiri la cît le va porunci *stareţa*..." (III, 121/103, 1696).

II.4. *duhovnic* 'confesor, preot căruia îi mărturiseşti păcatele'[11] (< vsl. *duhovĭnicŭ*), în „Şi mi-au făcutu şi zapis denaintea *duhovnicului* său..." (II, 464/421, 1676). În textele studiate sînt atestate şi 5 fonetisme cu vocala *u* trecută la *o*: „...aşijderea şi la moartea Ilénei, ea, cu limbă de moarte, denaintea *dohovnicului*, popa Toader de la S(ven)tii Nicolaiu, şi dinaintea altor ulicéni, s-au lăsat cu tot ce-au avut pre sama soţului ei Enachi" (II, 269/241, 1669). *Duhovnic* este derivat al lui *duh*.

II.5. *ţîrcovnic* 'dascăl'[12] (< vsl. *crŭkovĭnikŭ*), în „Adecă domnia mea înpreună cu tot Svatul nostru, cu boiari cei mari şi cei mici, pentru rîndul rugătorilor noştri, călugărilor, şi a călugăriţ(i)lor, şi a preuţilor, şi a diiaconilor celor mireneşti şi a tot clirosul beséricii, cîţ(i) sintu de besérecă clirici, adecă *ţ(î)rcovnici*..." (I, 353/423, 1649); în „Şi Necula *ţîrcovnic(ul)* scris-am zapisul ca să să ştie" (II, 545/486, 1681).

II.6. *oteţ,* folosit numai la plural, 'Părinte al Bisericii', (< sl. *otĭcĭ*), în „Iară cine se va ispiti a strica daniia aceasta să fie neiertat de Domnul Dumnezeu şi de Maica Precistă şi blestemat şi neiertat şi afurisit de 318 *Oteţi*" (II, 605/534, 1685); în „...care va vrea să să améstece, fiecarel(e) acela om, să fie tricleat şi procleat şi afurisit de trei sute şi optusprădzăci *oteţi* ce-s în [vă] Nichei..." (I, 356/426, 1649).

II.7. *sfinţie* (în forma articulată şi urmată de un adjectiv posesiv) 'epitet sau titlu de respect care se dă clericilor'. În textele studiate se întîlneşte fie varianta *svenţia*, în „Şi acesta zapis noi l-am făcut denaintea *svenţiei* sale părintelui mitropolitului de Suceava" (II, 117/109, 1666), fie varianta *sfinţia*, în „Această danie o am făcut eu dinaintea *sfinţiei* sale părintelui Dosoftei, mitropolitul, şi duhovnicul nostru..." (II, 466/423, 1677). În

---

întemeieze un sat de 20 de ţărani, scutiţi de contribuţii către domn, dar supuşi mereu numai mitropolitului. Vezi şi (I, 166/221, 1626).

[11] Scriban, p. 452; vezi şi DER, p. 305, unde este precizat şi sensul de 'părinte spiritual'. De regulă, în comunităţile ortodoxe acest cuvînt este folosit cu sensul de 'preot căruia îi mărturiseşti păcatele', 'părinte spiritual'.

[12] Vezi Mihăilă, 1973: 129, unde este precizat şi sensul de 'îngrijitor al bisericii'. După cum reiese din textele studiate ţîrcovnicul făcea parte din clerul bisericii şi, deseori, era cel care scria diferite acte sau era prezent la semnarea acestora.

BDD-A55 © 2010 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:59:07 UTC)

„Acéstea le-am dat la s(fîn)ta mănăstir(e) Driian la Arghirocastro, la Rumele, unde-i hramul S(fin)tei şi Preabl(a)goslovitei Născătoare şi Pururea Ficioari Marii, la hramul Adormirei *Sfinţii* Sale...” (II, 67/68, 1664), în „...rugînd şi noi pre milosul şi putérnicul Dumnedzău şi pre Maica *Sfinţii* Sale” (III, 97/75, 1695) sau în „...Preacinstitaa Maica *Sfinţiei* Saale Marie...” (II, 305/284, 1670) este ilustrată o situaţie mai rară, în care epitetul poate fi acordat Maicii Domnului sau lui Dumnezeu.

II.8. *săbor*, ‘adunare, totalitatea unor preoţi sau călugări dintr-un loc’ (< vsl. *sŭborŭ*[13], bg. *sŭbor, srb. sabor*), în „...Dat-am cartea domniei méli rugătoriului nostru egumenului şi a tot *săborul* de la svînta mănăstire de la Balica...” (I, 241/322, 1634). Există şi alte variante fonetice: a) *săboriul*, în „...au venit înnaintea domnii méle popa Timoftei şi tot *săboriul* de la mănăstire de la Svetii Sava...” (I, 229/307, 1633); b) *soborul*[14], în „...iar părintele Ioan egumenul şi cu tot *soborul* sfintei mănăstiri Putnei mi-au dat nişte vii la Iaşi...” (II, 92/90, 1665); c) *seborul*, cu o singură ocurenţă, în „Adecă au venit înaintea noastră şi înaintea boiarilor noştri moldoveneşti, celor mari şi celor mici, rugătorii noştri, egumănul Dosothei şi cu tot *seborul* de la sv(î)nta m(î)n(ă)stiri de la Hlincea...” (II, 38/32, 1662). Cu o atestare în textele studiate se întîlneşte şi derivatul *săbornici*, în „...să hie blăstămat şi afurisit de 12 vîrhovnici Apostoli şi de 318 Sf(i)nţi Părinţi *săbornici* ce-au fost în Nichea...” (II, 468/424, 1677).

III. Termeni care denumesc practici religioase şi noţiuni înrudite

III.1. *jirtăvnic* ‘masă din altar pe care se pregătesc sfintele daruri, jertfelnic’ (< vsl. *žrŭtvĭnicŭ*), în „...să fie pomeniţ(i) acolo la sv(î)ntul *jirtăvnic*...” (II, 340/311, 1671). În textele studiate se înregistrează, mai rar, şi varianta fonetică *jărtăvnic*, în „...să-i fie poman(ă) şi să-l scrie la svîntul *jărtăvnic*”[15] (II, 307/287, 1670).

III.2. *moliftă* ‘slujbă, serviciu religios celebrat în afara slujbelor obişnuite’ (DER, p. 520; cf. Scriban, p. 828)) (< vsl. *molitva*), în „...scriem şi mărturisim, cu cest adevărat zapis al nostru, la mîna popii lui Neculai Bizi ot Sv(en)ti Neculai, precum dîndu-ne *molifta* sa Nectarii egumănul de la Sveti Ion un loc mănăstirescu ca să facem o cas(ă), noi am greşit...” (III, 98/500, 1695). Acest cuvînt a generat o familie lexicală: *molitvenic*, *molitevnic, molitvelnic* (var. *moliftelnic*[16] < vsl. *molitvĭnikŭ*).

III.3. *pomană*[17] **1.** ‘obiect dăruit pentru iertarea păcatelor unui mort’ (< vsl. *poměnu*), în „...din tot sufletul nostru am închinat, pentru să ni să scrie ticăloase şi nedesto<i>nice numele noastre şi a părinţilor noştri la cartea vieţii, ca să avem *pomană* vécinică...” (II,

[13] Scriban, p. 1217. Cuvîntul are şi sensul de *sinod*, dar în textele studiate nu apare cu acest sens.

[14] Forma românească *sobor* poate fi şi un rezultat al asimilării regresive vocalice. Cf. *noroc*, *năroc* > *noroc*, *narod*, *nărod* > *norod*.

[15] Cuvîntul *jărtăvnic* şi cele din familia lexicală a acestuia au o mare frecvenţă în textele bisericeşti, slave şi româneşti, şi, de aceea, putem presupune că rostirea şi scrierea acestor cuvinte au stat permanent sub influenţa modelelor slavone. Aşa se explică şi menţinerea în textele din epocă a grupului *-rtv-*, neobişnuit în română, care mai apoi a ajuns la *-rtf-*. Vezi şi Arvinte, *St. lingv. Gen.*, p. 59 a.

[16] Carte care cuprinde molifte şi alte rugăciuni pe care le citeşte preotul în ritualul ortodox.

[17] După cum se poate observa şi în al doilea exemplu, se folosea şi var. înv. *pomeană*. În textele studiate acest cuvînt apare doar cu aceste sensuri. Pentru alte sensuri vezi DER, p. 619, unde sînt precizate şi derivatele acestui cuvînt.

BDD-A55 © 2010 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:59:07 UTC)

404/1673); **2.** ‘milostenie, binefacere’, în „...ca să hie şi mie *pomană* la s(fîn)ta mănăstire, ca şi părinţilor miei, ca să hie deplin darea şi *pomeana* noastră, în véci, neclătită” (I, 104/144, 1615). În textele studiate apare o singură dată şi un termen caracteristic vechii române, eliminat ulterior, *pamete*, în „...călugării să aibă a mă scrie la *pamete* mari...” (II, 339/310, 1671). În textele studiate este întîlnită şi varianta *pamente*, în „să ne facă *pamente* din an în anu la dzua Naşterii Preacistei” (I, 441/499, 1658).

III.4. *pomelnic* ‘listă cu numele persoanelor ce vor fi pomenite de preot în timpul slujbei de pomenire’[18] (< vsl. *poměnĭnikŭ*), în „Şi i-am scris la svîntul *pomélnicul* cel mare, cu titorii cei batrîni” (II, 404/1673).

III.5. *danie* ‘donaţie, pomană, ofrandă’ (< sl. *danije*), în „...acel loc de prisacă iaste danie sv(i)ntei mănăstiri de la Alixandru vodă” (II, 149/132,1666). Apare şi varianta *daanie*, în „...ca să nu strice a noastră *daanie* şi miluire...” (II, 127/116,1666) sau în „...care dughéne le-au dat măriia sa *daanie* svintei m(ă)n(ă)stiri Cetăţuiei...” (II, 500/448, 1679).

IV. Termeni care se referă la biserică şi la obiecte de cult

IV.1. *hram* **1.** ‘patron al unei biserici’ (DER, p. 402) (< vsl. *hram*), în „Adecă au venit înaintea noastră şi înaintea boiarilor noştri moldoveneşti, celor mari şi celor mici, rugătorii noştri, egumănul Dosothei şi cu tot seborul de la sv(î)nta m(î)n(ă)stiri de la Hlincea, unde iaste *hramul* Sv(î)ntului şi marelui mucenic Ghiorghie...” (II, 38/32, 1662). **2.** ‘serbare a patronului unei biserici’ (DER, p. 402): „...S(fin)tei şi Preabl(a)goslovitei Născătoare şi Pururea Ficioari Marii, la *hramul* Adormirci Sfinţii Sale...” (II, 67/68, 1664).

IV.2. *clopot* ‘obiect metalic în formă de pară prevăzut cu o limbă mobilă care produce sunete caracteristice’[19] (< vsl. *klopotŭ*), în „...i-au luat un *clopot* de la mănăstire...” (III, 165/142, 1700). În limbile slave cuvîntul *clopot* are diferite nume: scr. *zvőno*, rus. *кóлокол,* ucr. *кóлокíл*, bg. *камбана* (< gr. *χαμπάνα* < it. *campana*) (Mihăilă 1960: 146), fapt ce ar constitui o dovadă indirectă a faptului că acest cuvînt a pătruns iniţial în limba română ca nume de ‘obiect care sună’, în general, şi nu cu sensul concret ‘clopot de biserică’.

IV.3. *odor*, folosit la plural, ‘podoabă liturgică’[20] (< sl. bis., sb. cr. *odora*), în „...aceşti neguţitori ce mai sus scriu cu toţii şi au închinat şi au dat acele veşmente şi *odoar(e)* toate la sv(î)ntaa beserica acea mare la Ier(u)s(a)lim...” (II, 340/311, 1671).

---

[18] Vezi DER, p. 619. Cuvîntul face parte din familia lexicală a cuvîntului *pomană*.

[19] DER, p. 215, unde sînt precizate şi alte nume ale acestui cuvînt în limbile slave.

[20] În acelaşi document sînt enumerate *veşmintele* şi *odoarele*: „un terfoloi, un angherestru, un falon de urşinic roşu, un falon zer(i)dava cu flori, doao procovéţe cusute cu sîrmă, patru procoveţe iar cusute pren pregiur cu cănafi, un procovăţ ce iaste deasupra potiriului, o păréche den racliţe de urşinic vechiu, o cruce roşie de atlaz cusută cu sîrmă, trei patrahire: unul de adămască vechiu, unul vérde, unul de atlaz albu, doao poale de icoane de adămască galbănă pen pregiur verdzi, un aer de la Sîmbăta Mari roşiu de atlaz cu sirmă, doao bucăţi de atlaz fistichii, treispréce icoane, doao cununi de argint de icoane, patru candile de argintu, şease coroane de argintu, o cruce de lemnu scumpă, 4 lanţuji de argintu, o cunună de argintu, trei cunune de argintu, o cruce metiutea şi o bucăţea de cunună de argintu, opt ochi de argintu, 9 nasturi de argintu, un inel argint, o poal(ă) de icoan(ă) de mătase, doao procovéţe mici, un procovîţ vechiu de adămască, un potir

BDD-A55 © 2010 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:59:07 UTC)

IV.4. *podoabă* ‘ornament’[21] (< vsl. p*odoba*), în „...s-au zidit acéea sv(î)ntă besérică cu multu mai întemeiată şi cu *podoabă* atocma cu mănăstirile céle de frunte în oraş...’’[22] (II, 574/509, 1682). Cuvîntul este întîlnit de obicei la plural, ca în: „...fiind această sf(î)ntă beserică din tîrgul din Iaşi aproape de Curte (...) i-am tocmit clopotniţa şi o am înfrămăşat cu toate *podoabile* cum să cade desăvîrşit...’’[23] (II, 467/423, 1677).

Concluzii

1. Deşi compartimentul lexical al unei limbi este caracterizat printr-o mobilitate ridicată, domeniul terminologiei religioase, în general, prezintă o stabilitate remarcabilă (Mihăilă 1960)[24].

2. În ceea ce priveşte forma acestor cuvinte, multe dintre acestea nu au indici fonetici speciali, fiind vechi slave, ca, de exemplu, *duh*, *rai* etc. Alte elmente lexicale prezintă trăsături fonetice slave vechi (*sfînt*) sau, în genere, slavo-bulgare (*moaşte*, *hram* etc.). Altele au anumite trăsături fonetice, care ne permit să le determinăm cu mai multă exactitate ca *slave-sudice*, în general, sau chiar *mediobulgare* ori *sîrbe*, sau *slave-răsăritene* (*ruse, ruso-ucrainiene*). Cu certitudine mediobulgare sînt: *sfeti*, *sfeta*, *Trisfetite(le)*, *vlădică*.

3. Influenţa slavonă cultă asupra limbii române n-a fost uniformă şi nici nu aparţine unei singure epoci. Peste puţinele cuvinte slave vechi (singurul exemplu sigur este *sfînt*) s-au suprapus forme mai noi mediobulgare, apoi sîrbe şi ruse, care, uneori, au înlocuit pe cele deja existente, unele moştenite. Această situaţie concordă pe deplin cu faptul că slavona pe teritoriul României n-a fost o limbă de cultură unitară, aici copiindu-se, redactîndu-se şi tipărindu-se texte aparţinînd atît mediobulgarei, cît şi redacţiilor sîrbă şi ruso-ucraineană. Prin urmare, deşi complex, tabloul relaţiilor lingvistice româno-slave devine şi din acest punct de vedere mai clar şi mai nuanţat.

4. De multe ori, prin biserică, cuvintele acestea nu au pătruns doar în limba literară, ci au ajuns în graiul popular, termeni precum *post*, *pomană* înlocuind vechii termeni latineşti *sec* (păstrat în *lăsata secului*) şi *ajun*, respectiv *comand* (< lat. *comandare*).

5. Multe forme vechi identificate în *Documentele privitoare la istoria oraşului Iaşi*, ca de exemplu *Maica Precista* pentru Maica Domnului, s-au păstrat astăzi numai în limbajul popular, fapt ce demonstrează că obişnuinţele credincioşilor de rînd rămîn conservatoare într-o mare măsură.

6. Deşi slavismele funcţionează în limba română actuală altfel decît în epocile precedente, iar folosirea lor se limitează numai la anumite stiluri şi registre ale limbii

---

argint, un discos argint, o lingur(ă) de argint, doao potire mici de argintu, doao scoarţe, opt lei bătuţi, o pecéte de hier, puţini bani de cei vechi leşeşti”. Cf. DER, p. 557; cf. Scriban, p. 893.

[21] DER, p. 615; vezi şi Scriban, p. 1005. Acest cuvînt are şi varianta învechită *podobie* < sl. *podobije*, cu sensul de ‘cîntare liturgică servind drept model’, variantă care mai este încă folosită în cărţile de cult ortodoxe.

[22] Este vorba despre Biserica Albă din Iaşi care a fost refăcută de doamna Anastasia, soţia lui Gheorghe Duca voievod.

[23] Din document reiese că se face referire la biserica Sf. Nicolae Domnesc din Iaşi.

[24]Elementul slav ocupă rangul IV în vocabularul reprezentativ român, la fel ca elementul germanic din vocabularul reprezentativ francez.

BDD-A55 © 2010 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:59:07 UTC)

române contemporane, rezistenţa acestora este destul de ridicată, tocmai datorită caracteristicilor conservatoare ale limbajului religios. În destul de multe situaţii, slavismele dau limbii române un specific aparte în cadrul limbilor romanice, oferindu-i, în acelaşi timp, posibilităţi ridicate de a nuanţa discursul.

7. Am prezentat mai sus doar o parte a termenilor religioşi, împrumuturi vechi sud-slave în limba română, care apar în *Documente privitoare la istoria oraşului Iaşi*. În afara exemplelor citate mai sus, în limba română au pătruns şi termeni social-politici, administrativi, specifici orînduirii feudale. Studierea exhaustivă a acestor cuvinte ne va da posibilitatea să determinăm cu mai multă exactitate amploarea influenţei slavone asupra limbii română literare vechi (cu unele efecte pînă în epoca actuală), şi, în bună măsură, ar putea ajuta la ao separa de cea populară veche slavă (veche bulgară).

Sigle şi Bibliografie

1. Ediţii de texte

BB = *Biblia* (...), Bucureşti, 1688

BB 2001-2002 = *Biblia 1688*, ediţie întocmită de V. Arvinte, I. Caproşu, Al. Gafton, Laura Manea, N. A. Ursu, 2. vol., Iaşi, 2001, 2002

CB = Alexandru Gafton, *Codicele Bratul,* Editura Universităţii "Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2003

Crestomaţia limbii române vechi, Volumul I (1521-1639), alcătuit de Emanuela Buză, Magdalena Georgescu, Alexandru Mareş (coordonator), Florentina Zgraon, Editura Academiei, Bucureşti, 1994

CS = *Codex Sturdzanus*, Studiu filologic, studiu lingvistic, ediţie de text şi indice de cuvinte de Gh. Chivu, Editura Academiei, Bucureşti, 1993

CV = *Codicele Voroneţean*, ediţie critică, studiu filologic şi studiu lingvistic de Mariana Costinescu, Editura Minerva, Bucureşti, 1981

DII I, *Documente privitoare la istoria oraşului Iaşi*, vol. I, *Acte interne (1408–1660)*, editate de Ioan Caproşu şi Petronel Zahariuc, Editura Dosoftei, Iaşi, 1999

DII II, *Documente privitoare la istoria oraşului Iaşi*, vol. II, *Acte interne (1461–1690)*, editate de Ioan Caproşu, Editura Dosoftei, Iaşi, 2000

DII III, *Documente privitoare la istoria oraşului Iaşi*, vol. III, *Acte interne (1691–1725)*, editate de Ioan Caproşu, Editura Dosoftei, Iaşi, 2000

DIR = *Documente privind istoria României*, *veacul XVII, A. Moldova*, vol. I–V, [Bucureşti], 1952–1957, *B. Ţara Românească* vol. I–IV, [Bucureşti], 1951–1954

DÎ = *Documente şi însemnări româneşti din secolul al XVI-lea*, text stabilit şi indice de Gheorghe Chivu, Magdalena Georgescu, Magdalena Ioniţă, Alexandru Mareş, Alexandra Roman-Moraru, Introducere de Alexandru Mareş, Editura Academiei, Bucureşti, 1979

DRB = *Documente româneşti reproduse după originale sau după fotografii*, I. Bianu, p. I, tomul I, fasc. 1-2 (1576-1632), Ediţiunea Academiei, Bucureşti, 1907

Hasdeu, Cuv. d. bătr. = B. Petriceicu, Hasdeu, *Cuvente den bătrîni*, ediţie îngrijită, studiu introductiv şi note de G. Mihăilă, I-III, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1983-1984

Liturg. Cor. = *Liturghierul lui Coresi*, text stabilit, studiu introductiv şi indice de Al. Mareş, Editura Academiei, Bucureşti, 1969

BDD-A55 © 2010 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:59:07 UTC)

MLD = *Monumenta Linguae Dacoromanorum. Biblia 1688*, vol. I *Genesis*, Iaşi, 1988, vol. II *Exodus*, Iaşi, 1991, vol. III *Leviticus*, Iaşi, 1993, vol. IV *Numerii*, Iaşi, 1995, vol. V *Deuteronomium*, Iaşi, 1997

Moxa = Mihail Moxa, *Cronica universală*, ediţie critică însoţită de izvoare, studiu introductiv, note şi indici de G. Mihăilă, Editura Minerva, Bucureşti, 1989

PO 1968 = *Palia de la Orăştie (1581-1582)*, text, facsimile, indice, ediţie îngrijită de Viorica Pamfil, Editura Academiei, Bucureşti, 1968

PO 2005 = *Palia de la Oraştie (1582), vol. I, Textul,* text stabilit şi îngrijire editorială de Vasile Arvinte, Ioan Caproşu şi Alexandru Gafton, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2005

PO 2007 = *Palia de la Oraştie (1582), vol. II, Studii*, ediţie îngrijită de Alexandru Gafton şi Vasile Arvinte, Indice de Sorin Guia, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2007

Ps. H = *Psaltirea Hurmuzaki* I, Studiu filologic, studiu lingvistic şi ediţie de Ion Gheţie şi Mirela Teodorescu, II, Indice de cuvinte de Rovena Şenchi, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2005

Ps. S. = *Psaltirea scheiană comparată cu celelalte Psaltiri din sec. XVI şi XVII traduse din slavoneşte*, ediţiune critică de I.A. Candrea, I. Introducere; II. Textul şi glosarele, Bucureşti, 1916

2. Atlase lingvistice şi dicţionare

Cihac II = A. de Cihac, *Dictionnaire d'étymologie daco-romane. Éléments slaves, magyars, turcs, grecs-moderne et albanais*, Francfort s/M, 1879

DER = Alejandro Cioranescu, *Diccionario Etimológico Rumano,* La Laguna, 1958

DERS = *Dicţionarul elementelor româneşti din documentele slavo-române (1374-1600)* (red. responsabil Gh. Bolocan), Editura Academiei, Bucureşti, 1981

Mihăilă Dicţionar = G. Mihăilă, *Dicţionar al limbii române vechi (sfîrşitul sec. X-începutul sec. XVI)*, Editura Enciclopedică Română, Bucureşti, 1974

Miklosich = Fr. Miklosich, *Lexicon palaeoslovenicum-graeco-latinum*, emendatum et auctum, Vindobonae, 1862-1865

Paşca = Ştefan Paşca, *Glosar dialectal*, Bucureşti, 1928

Scriban = August Scriban, *Dicţionaru limbii româneşti*, Iaşi, 1939

TRDW = H. Tiktin, *Rumänisch-Deutsches Wörterbuch*, Wiesbaden, 1985 (cu etimologii revăzute de Vasile Arvinte)

3. Lucrări teoretice şi aplicate

Arvinte *St.lingv. Deut.* = Vasile Arvinte, Studiu lingvistic asupra cărţii a cincea (**A doua lege**) din **Biblia de la Bucureşti (1688)**, în comparaţie cu Ms. 45 şi cu Ms. 4389, în MLD V, p. 1–69

Arvinte *St. lingv. Ex.* = Vasile Arvinte, Studiu lingvistic asupra cărţii a doua **(Ieşirea)** din **Biblia de la Bucureşti (1688)**, în comparaţie cu Ms. 45 şi cu Ms. 4389, în MLD II, p. 1-51

Arvinte *St. lingv. Gen.* = Vasile Arvinte, *Studiu lingvistic asupra primei cărţi (**Facerea**) din **Biblia de la Bucureşti (1688)**, în comparaţie cu Ms. 45 şi cu Ms. 4389*, în MLD I, p. 47-119.

Arvinte *St. lingv. Lev.* = Vasile Arvinte, *Studiu lingvistic asupra cărţii a treia **(Preoţia)** din **Biblia de la Bucureşti (1688)**, în comparaţie cu Ms. 45 şi cu Ms. 4389* , în MLD III, p. 1–41

BDD-A55 © 2010 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:59:07 UTC)

Arvinte *St. lingv. Num.* = Vasile Arvinte, *Studiu lingvistic asupra cărţii a patra (**Numerii**) din **Biblia de la Bucureşti (1688)**, în comparaţie cu Ms. 45 şi cu Ms. 4389*, în MLD IV, p. 1–44

Bărbulescu 1904 = Ilie Bărbulescu, *Fonetica alfabetului chirilic în textele române din veacul XVI şi XVII în legătură cu monumentele paleo-, sîrbo-, bulgaro-, ruso- şi româno-slave*, Bucureşti, 1904

Bărbulescu 1929 = Ilie Bărbulescu, *Individualitatea limbii române şi elementele slave vechi*, Bucureşti, 1929.

Chivu, Gheorghe, *Limba română – de la primele texte până la sfârşitul secolului al XVIII-lea. Variantele stilistice*, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 2000

Densusianu ILR I = Ovid Densusianu, *Istoria limbii române,* ediţie îngrijită şi traducere în limba română de J. Byck, vol. I, *Originile*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1961

Densusianu ILR II = Ovid Densusianu, *Istoria limbii române,* ediţie îngrijită şi traducere în limba română de J. Byck, vol. II, Secolul al XVI-lea, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1961

Densusianu = „*Limba română în veacul al XVII-lea*", în Ovid Densusianu, *Opere*, III, ediţie critică şi comentarii de Valeriu Rusu, Bucureşti, 1977

Gafton, 2001 = Alexandru Gafton, *Evoluţia limbii române prin traduceri biblice din secolul al XVI-lea*, Editura Universităţii "Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2001

Gafton, 2005 = Alexandru Gafton, *După Luther. Edificarea normei literare româneşti prin traduceri biblice*, Editura Universităţii "Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2005

Gheţie, Ion, *Începuturile scrisului în limba română. Contribuţii filologice şi lingvistice*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1974

ILRL = *Istoria limbii române literare. Epoca veche (1532-1780),* de Gheorghe Chivu, Mariana Costinescu, Constantin Frâncu, Ion Gheţie, Alexandra Roman Moraru şi Mirela Teodorescu, coordonator Ion Gheţie, Editura Academiei, Bucureşti, 1997

Ivănescu 1980 = Gheorghe Ivănescu, *Istoria limbii române,* Editura Junimea, Iaşi, 1980

Ivănescu Problemele = Gheorghe Ivănescu, *Problemele capitale ale vechii române literare,* în „Buletinul Institutului de Filologie Română «Alexandru Philippide»", vol. XI-XII (1944-1945), p. 1-412

Mihăilă 1960 = G. Mihăilă, *Împrumuturi vechi sud-slave în limba română. Studiul lexico-semantic,* Editura Academiei Române, Bucureşti, 1960

Mihăilă 1973 = G. Mihăilă, *Studii de lexicologie şi istorie a lingvisticii româneşti*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti 1973

Petrovici 1956 = Emil Petrovici, *Influenţa slavă asupra sistemului fonemelor limbii române,* 1956

Rosetti 1986 = Alexandru Rosseti, *Istoria limbii române I De la origini pînă în secolul al XVII-lea,* ediţie definitivă, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1986

Sala, Marius, *Introducere în etimologia limbii române,* Bucureşti, 1999

Şăineanu 1887 = Lazăr Şăineanu *Încercare asupra semasiologiei limbei române,* Bucureşti, 1887

BDD-A55 © 2010 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:59:07 UTC)